ԱՄԵՆԱԿԱՐԵՎՈՐՆ ԻՄ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ԳՆԱՀԱՏԱԿԱՆՆ Է

«Երբ դուք երկուսին կդարձնեք մեկ. եւ երբ դուք ներսի կողմը կդարձնեք ինչպես արտաքին կողմ. եւ վերեւի կողմը՝ ինչպես ներքեւի... կողմ, երբ դուք աչքի փոխարեն աչքեր կստեղծեք. եւ ձեռք՝ ձեռքի փոխարեն. եւ ոտքը՝ ոտքի փոխարեն. կերպար՝ կերպարի փոխարեն. այնժամ դուք արքայություն կմտնեք»:

Ավետարան ըստ Թովմասի

Նորը միշտ կանչում, ձգում ու քեզ տարածության վրա է պահում: Այդ բացակը տարիների ընթացքում է փոքրանում: Արվեստագետը ճանաչում է նման իրավիճակը, եւ ժողովուրդն էլ է ճանաչում ի վերջո: Այս՝ գուցեեւ ողբերգությունը, որպես հիվանդություն, տարբեր կերպ են տանում՝ ժամանակազանց անհատները՝ արվեստագետները, գիտնականները, փաղաքագետները: Թող նրանց արիության պատարը չհասնի:

Ռուդոլֆ Խաչատրյան նկարիչը խիզախել է: Նա կերպարվեստի մեր պատկերացումների սահմանը տարել է առաջ, ու իր ձայնի, տախվածքի, հայացքի մեջ դողդողում մի բլբուլ էլ չես նկատի: Մարդը տիեզերքի դիմաց: Հայը՝ դուրս եկած իր տնից ու տան կարոտով (ինֆարկտի ցավերով):

Աշխարհը վախենալու չէ: Անգլիայում, ԲՈՒՀ-երի ուսումնական ձեռնարկներում՝ թե ինչպես պետք է նկարել, ընդգրկված են նաեւ նրա երեք աշխատանքները: Մալթայում վերջին 200 տարվա գրաֆիկական գործերի ցուցահանդեսում Գոյայի հետ ներկայացվում է նաեւ մեր եղբայրը: Հպարտանանք, մոտ գանք ու տեսնենք... Չլինի իր վարպետ Երվանդ Քոչարի թերհասկացվածությունն ունենա: Ինքը վստահ ասում է՝ դու, եթե նոր բան ես ուզում անել, կրողը պետք լինես աշխարհի մշակույթի: Պակասը պետք լրացնես, միշտ: Այլապես չես իմանա, ինչ ես բերում քո աշխարհով: Ինքը ժամանակն է մտցնում կերպարվեստ եւ մոտ 16 նշանակալի հայտնագործություն: «Արմենիա» հյուրանոցի իր համարում զրուցել, ներքեւում սուրճ ըմպել եւ ուղղվում էինք Պատկերասրահ: Ռուդոլֆ Խաչատրյանին տեսնելով, մարմնեղ թավջութակահարը ողջունեց՝ ինչ-որ բան նվագելով, ուսանողուհիները վազ տվեցին՝ ինքնագրի համար, իսկ ցուցասրահում օտարներն էին սպասում... Նման ուրախությունն առույգացնում է...

- Ներեցեք, դուք երեւանցի եք եւ հյուր չեք այս քաղաքում: Ինչո՞ւ է, որ «Արմենիայում» եք տեղավորվել: Դո՞ւք էլ եք օտարների նման վաճառել ձեր տունն ու հեռացել Հայաստանից:

- Ես 27 տարի առաջ եմ մեկնել Մոսկվա՝ իմ երկրորդ կնոջ մոտ: Ամեն ինչ թողել եմ առաջին կնոջս ու գնացել:

- Երեխաներ ունե՞ք:

- Ո՞նց չէ, ես պապ եմ: Երեք աղջիկ ու մի տղա ունեմ: Նրանք էլ ունեն երեք աղջիկ ու մի տղա: Այ, փոքր աղջիկս էլ կամուսնանա, եւ թոռներս կշատանան:

- Վերջին անգամ ե՞րբ եք ցուցադրվել Հայաստանում:

- 1988-ին. այն ծանր հոգեմաշ օրերին:

- Դա մարդկային հակադրությո՞ւնն համարում եք աշխարհի վիճակից:

- Ես իմ գործն եմ անում: Ամեն մի լուրջ արվեստ մեջ անձ ինչ կա՝ եւ ազգային, եւ մարդկային, բայց մեծագույնն ոչինչ չի ստեղծում:

դա կապված է աշխարհի հետ, մարդու հետ, ժամանակի հետ: Այս ցուցահանդեսը նման մի փոքրիկ երեւույթ է:

- Դուք ինչպե՞ս կձեւակերպեիք արվեստը:

- Միֆ: Մեծ արվեստները միշտ էլ միֆ են եղել, դիցաբանություն: Գնանք Եգիպտոս: Ինչը ստեղծել է այնտեղ, ոչ մի տեղ չի ստեղծվել այլեւս: Ենթադրվում է, որ նրանք եկել են եղել, ֆիզիկական, դրանցից պատրաստ բազաժիկ փաստեր ունեն, որ անվերածելի է... կամ մաջա գեղի արվեստը, որ ասես եմ սիրում:

- Շատերի համար գաղտնիքը դեռ նոր է բացվելու...

- Այսպես ասած, հասարակ մարդը գուցե չի հասկանում, բայց զգում է, հավասում: Այ, դա է ամենաօտարն ինձ ջերմացնում: Ի վերջո, ամենակարեւորն իմ ժողովրդի գնահատականն է: Ես հաղթանակել եմ թե՛ Անգլիայում, թե՛ Ռուսաստանում, թե՛ Ամերիկայում: Ինձ հովանավորում է ֆրանսիացի, աշխարհի ամենամեծ կոլեկցիոներներից մեկը, նա պետք թանգարան հիմնի, ինչպես Տրետյակովը, բայց արդի art-է գնում, ինձնից: Մնում է աս-

չեմ անում: Մարդիկ եւ այլ ինչ ունենում Ավարտելուց հրաժարակում, հետո գալիս էին ցուցահանդես: Հանգստանում էին եւ րեւի: Ինչ-որ բան էին առում, որն իրենց խաղաղեցնում էր: Տպավորություններ գրում էին, օ-ջող օաս լավ խոսքեր կան գրված...

- Իսկ այս նոր ցուցահանդեսն ինչո՞վ է նշանավորվում:

- Այստեղ ընդհանրապես չէ պատկերացրել, նոր, մեծ մասը իմ դասական գործերն են: Ես տպավորություն չեմ ունեցել, ժամանակն է որ ... Եւ ընտանեկան ... որոնք ինձ ... ցուցադրել: Բացի այդ, իմ գործերն այստեղ երբեք չեն ցուցադրվել, պատասխանել է գեղեցիկ ... թանգարաններին, որոնք ... անհամեմատ են: Այս ... չէին կարող ... լինել:

- Ծանոթագրված չէ, որ «արտասովոր» նկարչությունը նման վերաբերմունքի է արժանանում:

- Իմ արվեստը՝ արտասովոր չէ: Այնտեղ արտասովոր ոչինչ չկա: Պարզապես ... նորություն է:

- Ես կարծում էի, անվերջանալի մի՞թ եք:

- Ոչ դա հեռավոր եղավ: Արվեստը մեծ ստեղծագործությունն է: Նկարեց պատրաստ գնաց:

- Հայերի՞ է Պիկասոյի եւ ձեր փնտրտուքը համեմատվում:

- Իմ բազմաչափ օբյեկտը, ինչպես որ ... ժամանակն է մեծ ... նոր ... ու ... մեր ... տարածություն ...

- Ես կարծում եմ, որ իմ նկարները ... չեն կարող ... ինքնաբավ ...

- Բազմաչափ օբյեկտ ... ամեն մի ... նոր հարթություն ... ժամանակ ...

խոսել ու աշխատել. միայն առողջություն լինի...

- Գուցե փոքր-ինչ բացատրեիք «բազմաչափ օբյեկտի» չափումները...

- Նկարչության մեջ մտավ չորրորդը՝ ժամանակը: Բացի այդ, այնտեղ կան նուրբ, բազմաբերս դիցաբանական գաղափարներ: Օրինակ, իմ օբյեկտը չունի աջ ու ձախ, վերեւ ու ներքեւ, բոլոր առանցքների վրա կարող է պտտվել, անվերջ փոփոխվել: Իմ վարպետ Երվանդ Քոչարի նկարչությունը բաց տարածության մեջ է, մի՛ հարթության վրա է եւ պտտվում է մի՛ առանցքի շուրջ: Շրջելուց գլխիվայր կդիտվի: Իսկ տիեզերքը չունի իմ թվարկած կոորդինատները: Ես ստեղծել եմ մի բանաձեւ, որը ներառում է վաղնջական ժամանակներից եկած երկվորյակների, հայելապատկերության, խաչի, սվաստիկայի գաղափարները: Տեսեք, սվաստիկան անցնում է, բայց ի՞նչ է այն: Ինքն էլ է կապվում, մասնակցում:

- Իսկ համադրական իմաստով ո՞րն է նորույթը:

- Ես ստեղծել եմ ճարտարապետական մի կառուցվածք, որտեղ մտնում են արձանագործությունը, գեղանկարչությունը եւ գծանկարչությունը: Դրանք դառն են, ինչպես եկեղեցին՝ իր որմնանկարներով, որմնաքանդակներով... Սրանք իրար կապված են շարժման, տարածության, չորրորդ չափումի գաղափարով: Վերջինիս վրա շատերն են տքնել ու տառապել:

- Փաստորեն մենք գործ ունենք ոչ թե բարեփոխիչի, այլ նորարարի՞ հետ:

- Ուչելլոն եւ Վան Էյկը գեղանկարչության մեջ մտցրին խորության գաղափարը: Յուղաներկն այդ նպատակի համար ի հայտ եկավ: Եվ հաղթանակեց հեռանկարը:

Իսկ ժամանա՞կը՝ ամենաիզորը: Մենք ոչ թե հարթության, այլ տարածության մեջ ենք մտածում: Էյնշտեյնը բերեց իր հարաբերականության տեսությունը, ուրեմն՝ արվեստն էլ պետք է ունենա: Այսինքն՝ պետք է պտտվի, շարժվի, որ ժամանակը կանգ չառնի: Ոչ թե մի որեւէ իր, ասենք, սկահակ է պտտվում, այլ այդ օբյեկտը փոփոխվում է: Այստեղ է գաղտնիքը. ես նոր մարդու կերպարն եմ ստեղծել...

-Ինչպիսի՞ կատեգորիա է ապագան Ձեզ համար:

- Այն, ինչը ես եմ անում, ապագան դա է... Ես ամենաառաջավոր նկարիչն եմ աշխարհում: Համարձակորեն եմ ասում:

- Եթե ես ճիշտ հասկացա, դուք խոսում եք անսկզբի, անվերջի, վերժամանակայինի մասին...

- Ես ստեղծել եմ գնդի գաղափարը, որի բոլոր կետերը պտտվում են եւ որոնց բոլոր գործողությունները տարբեր են...

Երբեմն զարմանում եմ, թե ինչպես հասա դրան... Բայց իմ Աստծո հավատքով, նվիրվածությամբ, ազնվորեն... Առանց Աստծո ոչինչ չի լինում:

- Աստված, ըստ Ձեզ, մարմնավորվա՞ծ է, թե անպարփակն է...

- Անպարփակն է, բայց միաժամանակ ամենուր է: Քրիստոսն է ասել, չէ՞, բարձրացրու այն քարը եւ ինձ այնտեղ կտեսնես:

Ասում են անաստված մարդ: Այսինքն՝ կամ քո մեջ է, կամ չկա...

- Ինձ մեղրահացի բջիջ են հիշեցնում Ձեր նկարների խոռոչները...

- Դա բանաձեւի երեւույթն է եւ ռեալիստական չի կարող լինել: Ես զարգացրել եմ Մուրի, Գարգալոյի, Քոչարի եւ այլոց մտածելակերպը: Բերել-հասցրել եմ բազմաչափ օբյեկտին: Այդպիսի խոռոչներ Գեղարդի վանքում էլ կան չէ՞. մտնում-խորանում ես եւ դեմդ՝ եկեղեցի՜ է...

- Մանիֆեստայի՞ն են ինչում Ձեր խոսքերը:

- Այդպես էլ կարող եք գրել: Իմ կատալոգի նախաբանն իմ մանիֆեստն է, ինչպես Ա. Բրետոնն ունի «Սյուրռեալիզմի մանիֆեստը», Պիկասոն՝ կուբիզմինը, Մոնեն՝ իմպրեսիոնիզմինը... Իմը 21-րդ դարի մտածելակերպն է. ես շղթա առ շղթա եմ հասել այդ օբյեկտին եւ գեղեցիկ ձեւով եմ ցույց տալիս այդ: Սա անվերջանալի կյանքն է՝ երեկը, այսօրը, վաղը փոխկապակցված են: Այդպես է ասում Դժիտրի Սարաջյանովը, ում՝ միակին նախկին ԽՍՀՄ-ից, ընդունում է աշխարհը: Նա համաշխարհային անուններում հրավիրվում է որպես փորձագետ: Եվ չի գրում ժամանակակիցների մասին. ես բացառություն եմ:

- Ձեր վաղ շրջանն իմացողները կարո՞ղ են մտածել, որ դուք կտրուկ շրջադարձ եք կատարել...

- Ինչքան էլ մենք լավ նկարենք բնությունը, մենք Աստծո ստեղծածն ենք ընդօրինակում: Դու կարող ես հանճարեղ լինել, բայց ոչ արարիչ: Իմ կատարածը բնության մեջ չկա. այն արարչագործություն է: Դա գալիս է մտածական, հասկացվածի աշխարհից: Կերպարվեստում դա գեղեցիկ է, պլաստիկ, մինչդեռ իրական տեսքով՝ հրեշավոր կլիներ:

Իմ ալբոմում 1958-72-ը դատարկություն է: 15 տարի: Ինչ է,

15 տարի Ռուդոլֆ Խաչատրյանը մեռա՞ծ էր: Ես ինձ եմ վերադառնում, ես չեմ հորինում եւ ինձ վերադառնալով եմ փոխվել:

- Որպես բազմաչափ օբյեկտ... Ներեցեք, անմահության քաղց զգո՞ւմ եք, ինչպես բոլոր մահկանացուները:

- Մեզ փոքրուց վախեցնում են, որ մահ կա: Մինչդեռ կերպափոխության ես ենթարկվում... Ի սկզբանե էր Բանը եւ այն Աստծո մոտ էր եւ այդ Բանը անվերջանալի է...

- Դուք չարի եւ բարու հաշտեցման եք գնում կարծես ...

- Ոչ: Բարին է միշտ հաղթանակում: Ես, օրինակ, շատ շնորհակալ եմ ինձ չար կամեցողներից: Նրանք ինձ շատ մեծ ուժ տվեցին՝ փորձելով վնասել: Նրանք գրգռում են ուղեղս, միտքս, որ էլ ավելի թեւերս բարձրացնեմ: Դա կյանքի շարժումն է:

- Հայաստանո՞ւմ են նրանք:

- Գլխավորապես:

- Ի՞նչն է պատճառը:

- Մեզ շատ են հարվածել՝ մենք պաշտպանվել ենք: Մենք կոմպլեքսներ ենք ձեռք բերել: Բայց, ի վերջո, կարողացանք չկորցնել մեր պետությունը: Այն կա:

- Հայաստանն ինքնիշխան, անկախ պետություն է:

- Բայց մեկուսացումը կործանարար կլինի: Ռուսաստանի հետ լավ պայմանագիր կնքվեց վերջերս: Տեսնենք: Մենք պետք բարեկամ լինենք Ռուսաստանի հետ:

- Ո՞րն է մեր ժողովրդի համար առանձնահատուկը. Դուք երկար տարիներ դրսում եք եղել եւ կարողացել եք դիտարկել ուրիշներին:

- Մերը մասշտաբն է, չափը, համամասնությունը... մեր եկեղեցիների նման: Մենք գիտության եւ արվեստի ազգ ենք եւ դրանցով պետք ապրենք: Կանդինսկին, Շագալը հեղափոխության ժամանակ եթե չգնային, հիմա ռուսները կվաճառեին նրանց նկարներն ու կհարստանային:

- Քաղաքականության մեջ նոր-նոր ենք հմտանում: Մինչ այդ ուրիշներն են մտածել մեր փոխարեն:

- Դրա որակավորումը տվել են,- մի օր այսպես է, մի օր ուրիշ կերպ: Պետք է այնքան խելոք լինես, որ ընտրես ճիշտ ճանապարհը: Ասում են, Լեւոն Տեր-Պետրոսյանը լավ քաղաքագետ է: Գուցեեւ:

- Դուք կվերադառնա՞ք Հայաստան:

- Ես ինձ համարում եմ աշխարհի մարդ: Հայրենիքս ինձնից դուրս չի կարող լինել: Ինչո՞ւ աշխարհից կտրվեմ: Բայց հայրենիքում ուզում եմ իմ օջախն ունենալ, որտեղ կհավաքվեն իմ սիրելի նկարները, որոնք չեմ վաճառելու: Այդ ձեռնարկս խանգարեցին 1988-ին, իմ չարակամները: Թեեւ էլի շնորհակալ եմ այդ մարդուն, որը խանգարեց, որ ես գնայի Լոնդոն եւ ստեղծեի այն, ինչը գուցե տեղում չկարողանայի: Սա է իմ ճակատագիրը: Ես իմ ճանապարհի տերն եմ: Տարվա մի մասը Լոնդոնում, մի մասը Մոսկվայում, մի մասը հայրենիքում: Այս փոփոխությունն ինձ մեծ ուժ է բերում:

- Տա Աստված, որ ջերմանաք հայրենի օջախում:

Շնորհակալություն զրույցի համար:

ՇԱՆԹ ՄԿՐՏՉՅԱՆ